

## NÁSTIN ODĚVŮ VE ŠPANĚLSKU (11.-16. STOL)

Ing. Martina Hřibová, PhD.



Jak víme z hodin dějepisu, do části římské říše, která je dnes Španělskem, nejprve dorazili Vizigoti a o pár století později se zde rozkládal kalifát Kordóbský, který byl později vyvrácen. Výrazné arabské prvky ve španělské módě však přetrvávaly ještě velmi dlouho.

Během 11. a 12. století kulturní spojení Španělska a Evropy vzrostlo a tak po vzniku románského oděvu se tento i zde rozšířil. Typické oblečení se skládalo pro muže i ženy z jedné nebo více tunik. Vnitřní tunika (brial) byla používána jako dlouhé spodní prádlo, vnější (piel nebo pellizón) byla kratší a mohla být podšitá kožešinou. Charakteristické pro románské oděvy bylo zdobení na hrudní části a rukávech podle byzantského způsobu a zprvu také na okraji rukávů, což později zaniklo. Začaly se běžně používat kožešiny. Pro Španělsko v té době byla typická ženská pokrývka hlavy vyrobená z propletených látkových proužků.



Dvorské oděvy byly tuniky až po zem s různě dlouhými rukávy, zdobené tiráz (většinou výšivka arabského původu, často se jménem kalifa nebo citáty z Koránu), výšivkami nebo pruhy brokátu našité v horní části rukávu. Výstřihy byly většinou kulaté nebo s rozstřížením vpředu. Každodenním oděvem byly tuniky ke kolenům bez výšivek, za to s opaskem. Muži chodili s krátce stříženými vlasy pod uši. Používané látky byly průsvitné bavlna, hedvábí a len, v barvách bílá, šafránově žlutá, indigově modrá, karmínová, hnědá a černá.

Velké změny nastaly ve 13. století, kdy se začíná objevovat styl gotický. Oděvy byly charakteristické jednoduchostí a pohodlím. Spodní oblečení se jmenovalo sayas nebo gonelas (cotte), svrchní oděv pellotes (surcotte) a na ven garnachas (typ pláště), přičemž mužské a ženské kusy se lišily převážně délkou. Pellotes a garnachas měly mnoho druhů rukávů (i bez) včetně dlouhých visících s otvory na prostrčení rukou. Románské pláště sepnuté na rameni byly nahrazeny "capas con cuerda" umožňující více pohybu. U pokrývek hlavy byla velkou novinkou kápě (capirota), která prošla mnoha transformacemi v průběhu dalších staletí.

Španělský oděv sice měl hodně společného se západoevropským, zvláště s francouzským, ale přesto byl rozpoznatelný, třeba díky typickým pellotes, které měly velmi hluboké průramky až k bokům, nebo dvoubarevnému oděvu a metades, cosedizas (pachy?) či pláštům s bočním rozparkem. Ženské oděvy byly vyšívány barevným hedvábím a charakteristické byly i podivuhodně tvarované čepce s konstrukcí z pergamenu, ke kterým byly připevněny velmi široké pruhy látek.

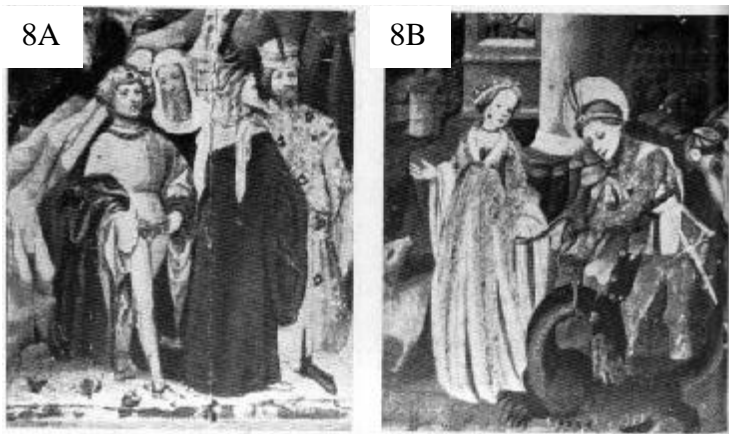
Na počátku 14. stol (30. léta) se móda změnila jen málo, například hlubší výstřih, který se objevuje poprvé. Pak ale nastalo období velkých změn. Mužské oděvy odrážející změnu v brnění, byly nyní podšívány bavlnou a postupně se zkracovaly a zužovaly až krátce před r. 1380 vznikl jubón a jaqueta. Bylo to revoluční, protože do té doby byly nohy vždy zahalené. Muži i ženy nosili hluboké výstřihy a mnoho



malých knoflíčků a drobností zavěšených na opasku (elbon??), též kápě (capirotes).

Během posledních let 14. století byla móda extravagantní: sinusové křivky, kontrast mezi dlouhým a krátkým nebo volným a těsným. Krejčovství se stalo uměním. Vzniklo vskutku velké množství oděvů, že je není možné v tomto krátkém textu ani vyjmenovat.

V 15. století se móda západoevropských zemí začíná měnit podle jednotlivých národů. Španělské mužské oděvy následovaly dvůr burgundský. Oblast Koruny Aragonské byla také částečně ovlivněna italskými a maurskými prvky. V r. 1420 byla mužská silueta zakulacená ba až opuchlá (velké hlavy a snížené pasy), kolem r. 1430 se přidává další móda - pasy v běžné výšce. Krátce před pol. 15. století burgundský dvůr vytvořil další vzor, který byl v západní Evropě oblíbený až do cca. 1477. Muži stavěli na odívání štíhlost pasů, která kontrastovala s širokými rameny a boky. Pro Španěly byla typickým svrchním oděvem uzavřená capuz s kápí, o které se říkalo, že byla tak španělská, jak pro Římany toga.



Ženský oděv byl ovlivněn vlámskými prvky a trochu také italskými, vždy interpretovanými velmi volně. Na počátku 15. století bylo pro Španělky typické: uplá silueta se zvýrazněným pasem a boky a široké rukávy. Po té burgundský móda zavedla lemování okrajů kožešinou, pravidelné sklady a výstřihy do V. Také se objevují vysoké rohaté čepce (heniny). Ovšem, pro Španělky tak charakteristická široká škála pláštíků různého střihu, velmi krátké v 1. pol. 15. stol a později dlouhé, přežívá stále. Dalšími znaky byly sukně s násobnými listas (stuha) nebo vyšívané tiraz dle Maurských zvyků, případně quixotes nebo marlotte (volné maurské oděvy v délce až ke kotníkům); cofia de tranzado (náročně zdobená pokrývka hlavy); chapines (boty s vysokými korkovými podpatky) vergugos (obruče v sukni). Verdugo se zřejmě poprvé objevilo r. 1470 na kastilském dvoře. Říká se, že královna Juana Portugalská, manželka invalidního Enrique V. zavedla tento způsob vystužení sukně proto, aby



skryla těhotenství, které bylo s jejím nemocným mužem nepravděpodobné. Tato móda se rychle šířila po Kastilii a Aragonii do r. 1490, kdy na nějaký čas byla méně oblíbená. Na obrazech také můžeme najít dámy, u nichž obruče nejsou skryté uvnitř, ale naopak jsou našité zvenku a navíc zvýrazněné barevně odlišnými pruhy látky. Mezitím kolem r. 1498 vnikla do Itálie. Z Francie, kam se dostala kolem r. 1500 se rozšířila do celé západní Evropy.

Obrovské rozšíření španělské módy zvláště v západní Evropě (ve střední jen méně) od konce 15. stol. bylo dáno jak velkou prestiží po objevení Ameriky, Španělsko získalo nebývalé bohatství, které se pochopitelně projevilo i na oděvech. Nezanedbatelnou roli hrálo i vítězství nad Maury stejně jako manželství Karla V. s Izabelou Portugalskou. Velká politická moc znamená bohatství stejně jako potřebu její manifestace.

Španělský oděv vlastně spojil několik rozdílných vlivů. Philip le Beau zavedl nádheru burgundského dvora a pravděpodobně některé vlámské prvky do Španěl. Německé oděvy do Madridu přinesli r. 1517 germánští rytíři. Ovlivňování pokračovalo celé 16. století a Luis de Pereza ve své Comentaros (1552) zmiňuje picados ala flamenco a cortados ala alemana a popisuje španělské dámy v sukních francouzských nebo vlámských s portugalskými čepci. Striktní nařízení Habsburských monarchů sjednotila všechny rozličné prvky na dvorském oděvu.

Hlavním znakem španělského oděvu byla jeho střízlivost a strohá elegance. Oděnění bylo v tmavých barvách, dokonce i šaškové nenosili křiklavé barvy. Strohost těchto tuhých šatů nevylučovala bohatství.

Španělští králové opakovaně vydávali zákazy nošení stříbrné a zlaté výšivky (r. 1515,1520,1523,1534). Ty byly nahrazeny nákladnými stužkami.

11



12



jež musí být gardeé (chráněna), což je oblíbený omyl. Krinolína zůstává oblíbená do poloviny 17. století při ceremoniálech. Nikdy ji nenosily běžné ženy.

13



Na doplnění geometrické linie se objevilo fraise, lechugilla (ruff, okruží) r.1555. Původně rovný, volánový pruh zakončující vysoký límec živůtku se rychle rozrostl až natolik, že na konci století byl podkládán drátěnou konstrukcí (rebato).

Dalším ženským oděvem široce rozšířeným v západní Evropě byla ropa, která je možná portugalského původu. Byl to druh pláště s volným pasem, otevřeným vepředu. Někteří autoři jej považují za pokračování surcotu z 15. stol. Často měl dvojité trychtýřovité rukávy, z nichž jedny volně visely. Tvarů rukávů bylo v průběhu století vícero. Ropu převzaly zvláště země Beneluxu, kde z ní vytvořily vlieger.

Je nemožné zde detailně popsat všechno ženské oblečení – saya (dvě části), vaquero (vzniklo z jednoduché kombinace uplého živůtku s oddělovacími rukávy – cuerpo baxo a zvonové sukňe. Velmi široké rukávy se nosily přes úzké, o kterých není možné přesně říct, zda patří k oděvu nebo k jubonu (pourpoint) nošený pod tím. Na konec, černá mantilla, zmenšená verze starého manto (pláště) se nosila jak v domě tak mimo a připomínala tak orient. Pod vši touto nádherou patřilo i spodní odění – košile, spodky, vysoké ponožky a boty. Celkový vzhled byl doplněn různými klobouky, rukavicemi a hlavně mnoha šperky (náhrdelníky, prsteny, náušnice, ozdoby šatů a pod).

Ačkoliv si mužský oděv často půjčoval cizí prvky, ještě častěji je měnil, např. prostřihávání, které se z původních švýcarských uniforem šířilo přes Německo, Francii a Anglii, bylo menší a méně běžné. Původně byly acuchillados (jednoduché, rovné prostřihání) r. 1548 zakázány ale po r.1550 se velmi rozšířily. Rozstříhané a vycpávané kalhoty byly velmi módní ve Španělsku, odkud se dostaly do Francie. V každé zemi mimo Itálii si tyto kalhoty udržely prominutí postavení cca do r. 1580.

14

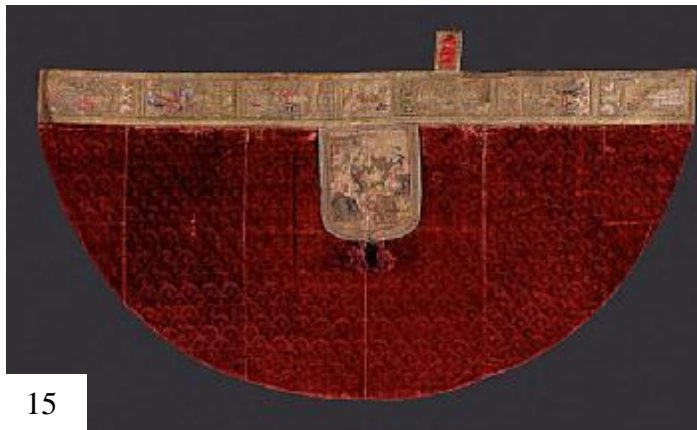


Na počátku století byly kalhoty úzké s mnoha prostřihy, ale od poloviny století se rozšiřují až do pytlovitého tvaru. Kohler [7] zastává názor, že rozdělení pokrývek nohou v kolenou a zavedení podkolenek v polovině století vedlo k tomu, že vnitřní látka kalhot (tedy ta, co vykukovala z prostřihů) sahala až ke kolenům, kde se přivazovala stužkami k podkolenkám. Nahoře byly kalhoty připevněny buď ke spodnímu oblečení nebo ke kabátci. Ponožky byly původně šité z vlny nebo hedvábí, ale od poloviny století také pletené.

Od poloviny 16. století španělský doublet zdůrazňoval štíhlost pasu. Doublet měl řadu knoflíků vepředu, stojáček a býval prostřihávaný, s přivazovanými rukávy. Na něj se oblékal jubon, oděv s krátkými rukávy, též prostřihávaný. Oblečení bylo často vycpávané (bavlnou) natolik, že připomíná kyrsy. Novou módou je lehce vycpávaný husí břich (původem z Holandska) a vycpáváním zvláště

ramena. Na konci 16. stol nabývají ramení vycpávky na ropillas (kabátčích) extrémních rozměrů. Pod doublet patřila košile a na nohy spodky.

Tradiční široký plášť začíná mizet v polovině století a je nahrazován pláští tvarovanými podle postavy, které si Španělé pravděpodobně půjčili od Němců nebo ze střední Evropy. Nové pláště mnoha jmen (ferreruolo, boemio, baladran, fieltro) byly vhodnější při nošení dlouhých zbraní.



15



16

Stejně jako ve zbytku Evropy byl satén, používaný na boty na počátku století nahrazen, kůží (cordouan – měkká, černěná kůže) ve všech vrstvách společnosti (cca r. 1570).

Mužské pokrývky hlavy birettas byly do r.

1580 ploché, pak se po vzoru italské módy zvýšily. Byly tuhé, zdobené většinou na levo chocholem (což francouzská móda přemístila vpravo). Nicméně měkké čepice byly v Evropě rozšířeny až do konce 1.čtvrtiny 17. stol. Zdá se, že byly odvozeny od sombrera (typ klobouku), zmíněného Vecelliem r. 1590 v Portugalsku. Ostatně vesničané v jižních oblastech nosili i měkké turbany.

Módní nadvláda Španělska skončila v 17. století, kdy Evropa napodobovala holandské a francouzské vzory.

#### Poděkování

Děkuji knihovně University of Illinois, Champaign, Urbana za zprostředkování vhodné literatury a Veronice Kulové (Krei) za poskytnutí její bakalářské práce.

#### Obrázky

- 1 Královna v brial, pellizonu a manto, 1129, [2]
- 2 Král v tunice, calsa a manto caballeroso, pol. 12. stol, [2]
- 3 Saya Leonory Aragonské, 1244, monastery Las Huelgas, [6]
- 4 Františkán v gabánu, král v saya encordada, pellote a capa con cuerda, 13. stol, [2]
- 5 Dáma v camisa margomada, brial a pellote, 1283, [2]
- 6 A cota, gonela, toca, B, C cota, saya, gonela, 1335, [2]
- 7 Enrique II, 1370, [2]
- 8 A vlevo jaqueta, 1400, B hopa a huca, 1410, [2]
- 9 jeden z prvních příkladů verduga, 1470-1480, [2]
- 10 vergugo z r. 1500, [2]
- 11 Isabela Portugalská, Titian, 1535, [6]
- 12 Anna Rakouská, S. Coello, 1571, [6]
- 13 Infantka Isabela Clara Eugenia, P. De la Cruz, 1584, [6]
- 14 mužský oděv – doublet, krátké kalhoty, sametový plášťík, kožený klobouk, rukavice, 1575, [6]
- 15 cope, 1570, Germinasches Nationalmuseum, Nuremberg
- 16 oděv poutníka, 1570, Germinasches Nationalmuseum, Nuremberg

#### Literatura

- [1] Medieval Iberia, an encyclopedia, E.M.Gerli, 2003
- [2] Indumentaria medieval Espanola, C.Bernis, 1956
- [3] Traje, aderezo, afeites – La Espana del siglo XIII teida en imagenes, 1986
- [4] Tailor`s pattern book 1589 – Libro de Geometria, Practica y Traca, J. de Alcega, facsimile, 1999
- [5] Česká oděvní kultura 2. poloviny 16. století, Veronika Kulová, bakalářská práce, rozepsána
- [6] 20 000 Years of fashion, Boucher, datum vydání neuvedeno
- [7] A history of Costume, C, Kohler, 1928
- [8] The early history of spanish farthingale, D. Villani, <http://des.kyhm.com/farthhist>